

DARNAUS VYSTYMOŠI NUOSTATŲ ĮGYVENDINIMAS KAIMIŠKOSIOSE SAVIVALDYBĖSE

Rimantas Krankalis, Rasa Anzelytė

Šiaulių universitetas

El. paštas: krankalis.r@gmail.com; anzelyte.r@gmail.com

Anotacija

1992 m. Rio De Žaneiro pasaulinėje Aplinkos ir vystymosi konferencijoje darnus vystymasis įteisintas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi strategija. Po 20 m. Jungtinių Tautų vystymosi forume „Ateitis, kurios norime“ konstatuota, jog būtina stiprinti darnaus vystymosi institucinę dimensiją – numatytų tikslų įgyvendinimui būtinos visų lygių veiksmingos, atskaitingos, demokratiškos, gero valdymo principus įgyvendinančios institucijos. Be to, būtina didinti ir visuomeninių organizacijų aktyvumą, formuoti darnaus vystymosi politiką principu „iš apačios į viršų“.

Straipsnyje analizuojami kaimiškųjų vietovių darnaus vystymosi aspektai. Nagrinėjamos kaimo plėtros teritorinio požiūrio koncepcijos, tampančios darnaus vystymosi ašimi, bendruomenių institucinė plėtra, gero valdymo ir darnaus vystymosi principų sąsajos, stiprinant institucinę dimensiją, teritorijos darnus vystymasis, vertinant aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi integruotus indeksus. Išskirti darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo veiksniai, formuojantys darnios bendruomenės strategijos rengimo kaimiškose vietovėse galimybes.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti darnaus vystymosi kaimiškosiuose savivaldybėse veiksnius ir apibrėžti galimybes jose rengti Darnios bendruomenės strategijas. Tikslu įvykdymui naudojami mokslinės literatūros, dokumentų analizės, sisteminimo, lyginimo, apibendrinimo metodai.

Pagrindiniai žodžiai: darna, darnus vystymasis, geras valdymas, kaimiškoji savivaldybė, darnios bendruomenės strategija.

Įvadas

2012 m. birželio mėn. įvyko Jungtinių Tautų darnaus vystymosi konferencija Rio+20 „Ateitis, kurios norime“, kurioje per 100 valstybių, vyriausybių ir aukšto lygio atstovai susitarė dėl dviejų esminių darnaus vystymosi prioritetų ateinančiam laikotarpiui – institucinės dimensijos stiprinimo ir žaliosios ekonomikos plėtros (Ateitis, kurios norime, 2012, 2 p.):

1. „Patvirtiname, kad būtina darnaus vystymosi sąlyga, įskaitant darnaus ir integruoto ekonomikos augimo, socialinės plėtros, aplinkos apsaugos, palankos aplinkos, sąlyga – demokratija, geras valdymas ir teisinė valstybė nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis. Norint pasiekti darnaus vystymosi tikslų, mums reikia visais lygmenimis veiksmingų, skaidrių, atskaitingų ir demokratiškų institucijų“.

2. „Esame ryžtingai nusiteikę imtis Jungtinių tautų darnaus vystymosi konferencijos temų, pavyzdžiui., žalioji ekonomika, siekdami darnaus vystymosi ir skurdo panaikinimo, taip pat nagrinėti institucinę darnaus vystymosi struktūrą“.

Viešosios politikos įgyvendinimo efektyvumas labai priklauso nuo institucijų svarbos ir kompetencijos. Jos yra atsakingos už politinių sprendimų priėmimą, ekologinių / ekonominių inovacijų taikymą, kontrolės ir reguliavimo mechanizmus. Dėl atskirų valstybės teritorijų nedarnaus vystymosi yra atsakingos viešosios institucijos, neįvertinančios technologinių, socialinių, ekonominių struktūrinių pokyčių, visuomenės aplinkosauginių reikalavimų (Čiegis ir kt., 2010b). Iki šiol nepakankamai dėmesio skirta institucijų valdymui šiuose procesuose, akcentuojant tik ekonominės, aplinkosauginės ir socialinės sričių lygiavertiškumą. Net praėjus 20 m. po darnaus vystymosi ideologijos priėmimo Rio de Žaneiro (1992 m.), vėl analizuojami tie patys iššūkiai: „kaip užtikrinti gyventojų kokybę, sprendžiant ne tik ekonomikos augimo, bet ir skurdo mažinimo problemas, mažinant aplinkai daromą žalą, t.y. siekiant gamtos išteklių taupymo ir apsaugos“ (Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė, 2012, 462 p.). Nepakankamas darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas siejamas su neefektyvia visų lygmenų institucijų veikla.

Šiuo metu darnaus vystymosi politiką formuoja JTO, o konkrečias jos priemones įgyvendina atskiros valstybės. Institucines kliūtis didina ir valstybių valdžios vidaus institucinė sąranga. Pvz., Lietuvos darnaus vystymosi strategijos ir Valstybės ilgalaikės raidos strategijų sąsajų analizė rodo, kad valstybės mastu nėra vieningos darnaus vystymosi politikos (Bileišis, 2009). Pagal Konstituciją sukurta institucinė sąranga nesudaro prielaidų ją formuoti. Siūloma deinstitutionalizuoti darnaus vystymosi (DV) politiką tarptautiniu lygmeniu ir, taikant gero viešojo administravimo principus, formuoti DV politiką „iš apačios į viršų“.

Arimavičiūtė (2011), analizuodama strateginio planavimo tobulinimo galimybes Lietuvos kaimiškose teritorijose ir remdamasi užsienio šalių patirtimi, rekomenduoja rengti dar vieną strateginio valdymo dokumentą – Darnios bendruomenės strategiją. Jos formavimo pagrindas yra vietinės partnerystės principas. Iki šiol Lietuvoje savivaldybių darnaus vystymosi strategijas rengė savivaldos institucijos kartu su vietiniais konsultantais. Bendruomenės jų formavime dalyvaudavo neaktyviai arba išvis nebūdavo įtraukiamos į šį procesą. Todėl bendruomenių poreikių atspindys šiose strategijose yra nepakankamas, neadekvatus dabartinei situacijai. Didėjantis visuomeninių organizacijų aktyvumas kaimiškosiuose savivaldybėse (Aleksandravičius, Žukovskis, 2011), institucinės dimensijos stiprinimas darnaus vystymosi strateginių nuostatų įgyvendinime Rio+20 konferencijos šviesoje (Ateitis, kurios

norime, 2012), sukuria realias prielaidas Darnios bendruomenės strategijų kūrimui.

Tyrimo objektas – darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo problematika.

Tyrimo dalykas – darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimas kaimiškiose savivaldybėse.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti darnaus vystymosi kaimiškiose savivaldybėse veiksnius ir apibrėžti galimybes jose rengti Darnios bendruomenės strategijas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo kaimiškiose savivaldybėse veiksnius.
2. Apibrėžti Darnios bendruomenės strategijos parengimo atokiose kaimiškose vietovėse galimybes.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų analizė, sisteminimas, lyginimas, apibendrinimas.

Darnaus vystymosi samprata

1992 m. Rio de Žaneiro pasaulinėje Aplinkos ir vystymosi konferencijoje darnus vystymasis buvo įteisintas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi strategija. Šiame aplinkosaugos sambūryje dalyvavo 178 šalių vyriausybės, per 100 valstybės vadovų. Lietuvos vardu „XXI a. darbotvarkė“ (angl. -Agenda – 21) pasirašė V. Lansbergis.

2003 m. Valstybinė lietuvių kalbos komisija patvirtino sąvoką „darnus vystymasis“ kaip oficialų lietuvišką angliškos sąvokos „sustainable development“ atitikmenį, kurį rekomenduota naudoti visuose oficialiuose teisės aktuose.

Mokslinėje literatūroje pateikta per 100 darnaus vystymosi apibrėžimų. Daugelio specialistų nuomone, tinkamiausiu, geriausiai išreiškiančiu darnaus vystymosi idėją, yra JT Aplinkos ir plėtros komisijos, kuriai vadovavo tuometinė Norvegijos aplinkos ministrė G. H. Brundtland, pranešime „Mūsų bendra ateitis“ (Our Common Future, 1987) pateikta apibrėžtis: „Darnus vystymasis yra vystymasis, patenkinantis dabartinio laikmečio poreikius, nesudarydamas pavojaus būsimoms kartoms patenkinti savuosius.“ Čia akcentuojamas sąžiningas gamtos išteklių paskirstymas tarp visų pasaulio valstybių gyventojų, tarp dabarties ir ateities kartų, kompromisas tarp aplinkos, ekonomikos ir socialinio vystymosi sričių (Čiegis, 2004). Darnaus vystymosi koncepcijoje ir Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros komisijos apibrėžime siejami du esminiai tikslai:

- užtikrinti tinkamą, saugų, gerą gyvenimą visiems žmonėms – vystymosi tikslas;
- gyventi ir dirbti, atsižvelgiant į biofizines aplinkos ribas – darnumo tikslas.

Nors abu – vystymosi ir darnumo – tikslai gali būti suprantami kontraversiškai, jie turi būti pasiekiami (siejami) kartu (Čiegis, 2004).

Jungtinių Tautų Aplinkos ir plėtros komisijos suformuluota darnaus vystymosi koncepcija pripažinta visame pasaulyje. 2002 m., praėjus 10 m. po Rio de Žaneiro konferencijos, Pietų Afrikos Respublikos sostinėje Johannesburge pasaulio viršūnių pažymėta, kad per praėjusį laikotarpį pasiekta nemaža subalansuotos plėtros idėjų įgyvendinimo pažanga, tačiau atlikta mažiau nei planuota (Juknys, 2007). Šiame susitikime praplėstas Brundtland komisijos pasiūlytas darnaus vystymosi apibrėžimas – prie 3 darnaus vystymosi dalių (aplinka, ekonomika, socialinis vystymasis), pridėdant kolektyvinę atsakomybę vietiniu, nacionaliniu ir globaliniu lygiais. Čiegio ir kt. (2010b) nuomone, darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas ir toliau lieka sudėtingas. Siekiant darnaus vystymosi įvairių lygmenų strategijų realaus poveikio visuomenės gyvenimo kokybei, darnų vystymąsi reikėtų apibrėžti taip, kad „būtų galima nustatyti išmatuojamus kriterijus, kurie leistų atskirtiems individams ar jų grupėms su gerokai besiskiriančiomis vertybinėmis orientacijomis, politinėmis preferencijomis ar prielaidomis apie žmogiškąją prigimtį susitarti, ar šie kriterijai patenkinti konkrečioje programoje“ (Čiegis ir kt., 2010b, 29 p.).

Darnaus vystymosi apibrėžimų analizėje galima išskirti globalų, regioninį ir bendruomeninį lygmenis, jų apibūdinimą išreikiant 1 lentelėje pateiktomis sampratomis.

1 lentelė

Darnaus vystymosi apibrėžtys skirtingiems kolektyvinės atsakomybės lygmenims

Lygmuo	Būdingos savybės	Apibūdinimas
Globalinis	<ul style="list-style-type: none">• Aplinkosauginių situacijų ir ekonominės politikos sąsajos;• Įsipareigojimai socialinei lygybei;• „Augimo“ ir „vystymosi atskyrimas.“	Brundtland komisijos pasiūlytas apibrėžimas.

Regioninis	<ul style="list-style-type: none"> • Ilgalaikės planavimo ir strategijų perspektyvos; • Visų piliečių lygybė; • Kaimyninių bendruomenių bendradarbiavimas; • Gamtinės aplinkos valdymas; • Įvairovė; • Tarpusavio priklausomybė; • Švietimas; • Paveldo apsauga ir vertinimas. 	<p>Bet kokia vystymosi veikla traktuojama kaip sudėtingo tikslų rinkinio dalis, kurią reikia subalansuoti, siekiant sukurti esamiems ir būsimiems jos gyventojų poreikiams tarnaujančią bendruomenę.</p> <p>Vietos piliečių įtraukimas į vystymosi procesą – esminis darnios bendruomenės kūrimo aspektas.</p>
Bendruomeninis	<ul style="list-style-type: none"> • Sąveikas; • Atnaujinas pažangos apibūdinimas; • Atkuriamoji geba; • Bendruomenės kapitalas; • Geros verslo strategijos. 	<p>Darnus vystymasis – ryšių tarp pelno nesiekiančių verslo, valdžios ir piliečių grupių kūrimas, siekiant sukurti bendrą ateities viziją. Tai reiškia darbo vietų kūrimo, atsakingai naudojant išteklius, bendras pastangas; galimybes visiems piliečiams gyventi sveikoje, šviesoje ir saugioje bendruomenėje.</p>

Šaltinis: Čiegis, R., Tamošiūnas T., Ramanauskienė. J., Navickas K. (2010b).

2003 m. priimtoje ir 2009 m. atnaujintoje Lietuvos darnaus vystymosi strategijoje darnus vystymasis suvokiamas kaip kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarančių galimybes pasiekti visuotinę gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms, neperžengiant leistinų poveikio aplinkai ribų (Nacionalinė darnaus vystymosi..., 2011). Vieni esminių Lietuvos darnaus vystymosi prioritetų, be ūkio šakų poveikio aplinkai mažinimo, jų ekologinio efektyvumo didinimo, ES prioritetų, yra nuosaikus, darnus ūkio sektorių, regionų, savivaldybių suderintas ūkio ir visuomenės vystymasis, skirtumų tarp regionų gyvenimo lygio mažinimas, išsaugant jų savitumą. ES darnaus vystymosi strategijoje konstatuojama, jog ekonominio – socialinio regionų vystymosi netolygumai, didėjantys gyventojų gyvenimo kokybės skirtumai yra vieni didžiausių darnaus vystymosi kliūčių. Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį dar labiau išryškėjo socioekonominiai skirtumai tarp centrinių ir atokių kaimiškų regionų.

Darnaus vystymosi koncepcija apima 3 gerovės dimensijas (ekonominę, socialinę ir ekologinę) ir jų tarpusavio kompleksines sąveikas. Kaimiškų, atokių savivaldybių ir jų seniūnijų lygmenyje minėtos sąveikos galėtų reikšti:

- *ekonominės veiklos poveikį aplinkai* (vietos išteklių naudojimas; aplinkos oro, vandens tarša; atliekos; kraštovaizdžio keitimas) ir *aplinkos paslaugos ekonomikai* (vietos gamtiniai ištekliai; atliekų kaupimo iki perdirbimo galimybės; indėlis į ekonominį efektyvumą ir užimtumą);
- *aplinkos paslaugos visuomenei* (naudojimas gamtiniais ištekliais, kraštovaizdžio privalumais; rekreacinės, sveikatingumo galimybės; gyvenimo ir darbo sąlygos) ir *visuomenės poveikis aplinkai* (ženkli emigracija, gimstamumo mažėjimas; neadekvatus poreikiams vartojimas; aplinkosauginių žinių sklaida, institucinės struktūros);
- *visuomenės poveikis ekonomikai* (žmogiškieji ištekliai; gyventojų ir namų ūkių struktūra; švietimas ir mokymas; institucinės struktūros) ir *ekonominės veiklos poveikis visuomenei* (darbo vietos; pajamos; produktai ir paslaugos).

Darnaus vystymosi strategijoje pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi siekis – pagal ekonominio ir socialinio vystymosi, išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius iki 2020 m. pasiekti 2003 m. ES valstybių narių vidurkį; pagal aplinkos taršos rodiklius – neviršyti ES leistinų normatyvų, laikytis tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimų. Šių tikslų įgyvendinimo pažangai vertinti patvirtintas Lietuvos darnaus vystymosi 84 rodiklių sąrašas, apimantis tris DV komponentus ir teritorijų (regionų arba apskričių) vystymąsi (Naruševičius, Lazdinis, 2011). Daugelis iš jų yra tarpsektoriniai. Nuo 2004 m. DV rodiklių duomenys skelbiami Lietuvos statistikos departamento ir Aplinkos ministerijos interneto tinklapiuose.

Kaimiškų vietovių darnaus vystymosi aspektai

Kaimiškųjų regionų, savivaldybių, kaimo vietovių darnus vystymasis nagrinėjamas daugelio mokslininkų darbuose (Hasna, 2007; Skydan, 2008; Philip, Berke, Marija, 2010; Aleksandravičius, Žukovskis, 2011; Atkočiūnienė, Vaišnoraitė, 2012; Baležentis, 2011; Bivainis, Tamošiūnas, 2007; Čiegis ir kt. 2004, 2009, 2010a, 2010b, 2011; Domarkas, Juknevičienė, Kareivaitė, 2012; Jasaitis, 2006, 2008, 2008a, 2010, 2012; Juknys, 2007; Pilipavičius, 2012; Vidickienė, 2007, 2010; Žukovskis, 2009).

1. *Kaimo plėtros koncepcija*. Naujausias požiūris į kaimiškų vietovių plėtros procesus yra susijęs su darnaus vystymosi arba darnios plėtros sąvokomis (Žukovskis, 2009). Darni plėtra pabrėžia ne tik saugojimą, bet ir darnų naudojimą: prioritetų derinimą, tenkinant kiekvienos srities – ekonominės, socialinės, kultūrinės, teisinės,

aplinkosauginės keliamus reikalavimus. Darnaus vystymosi principų taikymas ypač aktualus, rengiant kaimo plėtros projektus. Kaimo plėtros dalyvių veikla neapsiriboja vien esamos situacijos analize. Ji apima potencialių, konkurencingų išteklių paiešką, galimybes sąveikauti su valstybės institucijomis, privataus verslo atstovais, kitų regionų partneriais. Darnaus kaimo projektų įgyvendinimas suteikia galimybes bendruomenių gyvenimo kokybės gerinimui.

Kaimiškų teritorijų darnaus vystymosi principai suformuluoti Korko deklaracijoje (Cork, 1996). Akcentuojamos savita socialinė, ekonominė, kultūrinė, ekologinė aplinka, turinti tapti darniai plėtojama ir konkurencinga. Pagal naują ES kaimo plėtros politikos požiūrį, siekiant darnaus regionų vystymosi ir sanglaudos, kaimo teritorijos turi būti ne tik šiuolaikinės produkcijos centrais, bet ir puoselėti kraštovaizdį, kultūrinį paveldą, plėtoti įvairią neagrarinę konkurencingą ekonominę veiklą, didinti bendruomenės socialinį kapitalą. Pagrindiniu šios paradigmos veiksmu yra perėjimas nuo šakinio arba sektorinio prie teritorinio, dar vadinamo „orientuoto į vietovę“ (angl. – place-based) požiūrio. Ši koncepcija įgalina vietovės įvairovę paversti pranašumu, naudingumu visos ES darniam vystymuisi ir siūlo naujas galimybes inovacijoms. Teritorija tampa visų strategijų, į kurių rengimą ir įgyvendinimą įtraukiami vietos veikėjai bei institucijos, pagrindu (Vidickienė, 2007, 2010).

Išsivysčiusiose Vakarų Europos valstybėse naujasis kaimo plėtros požiūris sąlygojo naujus procesus kaimiškuose regionuose. Vienas esminių – ženklus žemės ūkio sektoriuje dirbančiųjų skaičiaus mažėjimas, pvz., Didžiojoje Britanijoje, Belgijoje, Danijoje šiame sektoriuje dirba tik 4 – 6 proc. gyventojų. Efektyvi žemės ūkio produktų gamyba pajėgi tenkinti šių valstybių poreikius. Tačiau mažėjantis dirbančiųjų poreikis žemės ūkio sektoriuje nelemia tokio pat spartaus kaimiškų vietovių gyventojų skaičiaus mažėjimo. Minėtose valstybėse kaimo gyventojų skaičius nuolat didėja ir susilygina su miestų gyventojų skaičiumi (Jasaitis, 2006).

Priešingos tendencijos stebimos postkomunistinėse šalyse, tarp jų ir Lietuvoje. Okupacijos pasekmių likvidavimo procesai ženkliai lėtina europinio kaimo plėtros modelio įgyvendinimą. Galima pažymėti keletą šių procesų aspektų Lietuvoje. Pirma, tai nebaigta žemės nuosavybės gražinimo reforma, smulkių ūkių susiformavimas. Tai turėjo didinti kaimo gyventojų – žemės savininkų skaičių. Tačiau žemės ūkio turto (žemės, gamybos priemonių) privatizavimo veiksmų įvairovė lėmė, kad: 1) gamybos priemonės įgiję asmenys neturėjo žemės; 2) žemę atgavusieji neturėjo gamybos priemonių; 3) daugeliui žemės ūkio turtą įgijusiems piliečiams stigo profesinės kompetencijos, motyvacijos ūkininkauti; 4) didžioji dauguma stambiųjų ūkių buvo sugriauti (Jasaitis, 2006, Dužinskas, 2006; Ratkevičienė, Bagdanavičius, 2009). Dėl šių aplinkybių nepradėjo veiklos ir nepersikėlė į kaimą tūkstančiai potencialių ūkininkų, verslininkų, atsirado didžiulė bedarbių kaimiškose vietovėse. Neefektyvus privatizuotų pramonės objektų mieste valdymas, įmonių bankrotai sukėlė emigracijos bangą. Antra, dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo kaime uždarnos sveikatos apsaugos, kultūros, švietimo ir kitos įstaigos, teikiančios viešąsias paslaugas. Atokesnės kaimiškos teritorijos prarado patrauklumą, į miestus ar kitas valstybes išvyko jaunos šeimos, kvalifikuoti ir potencialūs jauni specialistai. Trečia, kaimuose likusių gyventojų pagrindinę dalį sudarė pensinio amžiaus žmonės, iš pašalpų gyvenantys, neįgalieji bei asocialios, rizikos grupės šeimos. Tik 2004 – 2006 ir 2007 – 2013 m. programavimo laikotarpių ES struktūrinių fondų parama kaimui (pvz., LEADER priemonės), dėkingesnė Lietuvos valdžios politika kaimo atžvilgiu sąlygoja naujų darbo vietų atsiradimą, naujų vystymosi tendencijų formavimąsi kaimo vietovėse (Dužinskas, 2006; Jasaitis, 2010, 2012).

Darnaus vystymosi strategijos principų taikymas Lietuvos kaimiškose savivaldybėse ir jų seniūnijose įgalintų sparčiau įgyvendinti pozityvius kaimo raidos pokyčius. Jasaičio (2006, 2008a, 2008b) teigimu, kaimo darnaus vystymosi procesai turi apimti kraštovaizdžio ir etnografinio savitumo išsaugojimą, optimalų gamtos infrastruktūros ir bendruomenės kapitalo panaudojimą, kompleksinių regioninės plėtros strategijų modeliavimą, atsižvelgiant į gyventojų pilietinio ir dorinio ugdymo aspektus. Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras pasiūlė naują neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemą, atitinkančią darnaus vystymosi principus ir teikiančią naujas miestelių ir kaimiškų vietovių plėtros galimybes (2006, 2008a, 2008b). Jų įgyvendinimas, autoriaus teigimu, sukuria efektyvias viešojo sektoriaus institucijų veiklos strateginio planavimo galimybes, skatina bendruomeniškumo ir pilietiškumo ugdymą, rekomenduoja naujas plėtros kryptis kaimiškose savivaldybėse.

Originalų atokių savivaldybių atskirų teritorijų vertinimą darnaus vystymosi požiūriu pateikia Baležentis (2011). Formuojant darnaus kaimo vystymosi politiką, numatant kaimo vietovių raidą ir perspektyvinius modelius, svarbu atsakyti į klausimą, kokią gyvenamąją vietovę – vienkiemį, gyvenvietę ar miestelį rinksis esami ir būsiami kaimo gyventojai. Piliečių pasirinkimas lems kaimo plėtros tikslus, uždavinius, priemones, investicijas. Gyvenamosios vietos pasirinkimą ateityje formuos: 1) paveldas ir tradicijos; 2) socialinė kaimo gyventojų struktūra (ūkininkai, iš dalies dirbantys žemės ūkyje, gyvenantys kaime, bet dirbantys mieste, gyvenantys ir dirbantys kaime); 3) demografinė struktūra, šeimų dydis, bendras kelių kartų ūkis; 4) gyvensena ir vertybės. Toks kaimo vietovių vertinimas darnaus vystymosi kontekste gali būti taikomas, formuojant kaimiškų regionų, savivaldybių politiką.

Bendruomeniniame lygmenyje darnaus vystymasis suvokiamas kaip ryšių tarp įvairių veikėjų grupių kūrimas, siekiant sukurti bendrą ateities viziją (žr. 1 lent.). Tai reiškia darbo vietų kūrimo strategijas, konkurencingai panaudojant teritorijos kapitalą. Regioniniame lygmenyje esminis darnios bendruomenės kūrimo aspektas – vietos gyventojų įtraukimas į plėtros procesus.

Darnaus darbo vietų vystymosi kaimiškuose regionuose modelį pateikia Pilipavičius (2012). Jei darbo vietų

kūrimas organizacijos lygmeniu daugiau tinka miestams, tai kaimiškuose regionuose šis procesas priklauso ir nuo organizacijų, ir nuo teritorijų vystymosi. Pirmuoju – organizacijos – atveju pagrindinis faktorius yra užimtumą didinanti ekonominė veikla. Antruoju – teritorijos – atveju lygiaverčiu prioritetu ekonominei veiklai yra į užsiėmimo susiorganizavimą nukreipta socialinė veikla, apimanti ir vietos savivaldos stiprinimą (pvz., bendruomenės įsipareigojimas, atsakomybė už gyvenamosios vietovės aktualijas ir perspektyvas). Darnus darbo vietos vystymas kaimiškuose regionuose priklauso ne vien nuo darbo rinką formuojančio užimtumo didinimo, bet ir nuo teritorinės plėtros, apjungiančios darnaus vystymosi ekonominę, socialinę, aplinkosauginę, kultūrinę ir institucinę dimensijas. Autoriaus nuomone, strateginiuose dokumentuose darnus kaimiškų vietovių vystymas apsiriboja bendromis nuostatomis, nors konkrečios teritorijos išsiskiria unikalumu ir nėra tapačios viena kitai. Todėl būtina įvertinti atskirų kaimo vietovių (pvz., seniūnijų) specifinius, konkurencinius veiksnius ir parengti jų plėtros strateginius planus.

2. *Bendruomenių institucinė plėtra.* Darnaus vystymosi strategijos aktyvaus dalyvavimo, partnerystės ir atsakomybės principų įgyvendinimo administracinėje teritorijoje vienas esminių aspektų yra institucinė plėtra, apimanti bendruomeninių organizacijų kūrimąsi ir jų aktyvią veiklą (Aleksandravičius, Žukovskis, 2011). Atokių teritorijų bendruomenių veiklos tyrimai rodo, kad daugelis jų yra praradę bendrumo, tapatumo jausmą. Todėl šio siekio įgyvendinimas telkia savivaldybių bendruomenes bendrai veiklai, ekonominių, socialinių, ekologinių, kultūrinių, švietimo problemų sprendimams. Kiekviena bendruomenė subręsta ne iš karto. Bendruomeninio brandumo pradžia susijusi su dominuojančia kultūrine veikla, mažinančia priešišumą, nepasitikėjimą, kuriančią bendrumą. Autorių tyrimai rodo, kad daugumoje bendruomenių šiuo metu vyrauja kultūrinė veikla. Tai klasikinis bendruomeninio gyvenimo vystymosi kelias. Vėlesnėje veikloje ima reikštis verslumo idėjos, pradeda vyrėti ekonominiai tikslai. Deja, per 60 proc. bendruomenių artimiausiu metu nesvarsto verslo iniciatyvų. Savivaldybėse visuomeninių organizacijų yra nemažai, tačiau bendruomenės narių įsitraukimas į vietos reikalų tvarkymą nepakankamas.

LR Vietos savivaldos įstatyme daug dėmesio skiriama gyvenamųjų vietovių bendruomenių sampratai, jų renkamų atstovų įtakos didinimui, seniūnijos veiklos ir finansinio savarankiškumo stiprinimui (LR Vietos savivaldos įstatymas, 1994). Aleksandravičius, Žukovskis (2011) pabrėžia, kad tai leidžia geriau suvokti, kas yra gyvenamosios vietos bendruomenė, bendruomeninė organizacija, atskirti jų vaidmenį, įgyvendinant vietos savivaldos teisę ir sprendžiant aktualius vietos gyventojų klausimus. Autoriai konstatuoja, kad Lietuvoje atokiose savivaldybėse kaimų ir miestelių (miestų) bendruomenių, partnerystės veikla dar tik prasideda – yra susikūrusios gyvenamųjų vietovių bendruomenių aktyvių narių grupės. Tai bendruomenių centrai, steigiami pagal LR Asociacijų įstatymą. Jos gali veikti kaip visuomeninė organizacija, bendrija, sąjunga, susivienijimas, konfederacija ar asociacija (LR Asociacijų įstatymas, 2004). Konstatuojama, kad jos intensyviau steigiasi tose seniūnijose, kuriose greičiau suvokiama ES struktūrinių projektų reikšmė gyvenimo kokybei. Aleksandravičiaus ir Žukovskio (2011, 13 p.) nuomone, „natūrali vietos bendruomenė turėtų būti suprantama kaip grupė žmonių, gyvenančių apibrėžtoje teritorijoje ir atliekančių tam tikrus veiksmus tos vietos labui, dėl ko atsiranda ir vidinis jausmas, kad jie priklauso tai pačiai žmonių grupei, turinčiai tam tikrus išskirtinius požymius“.

Darnaus vystymosi strategijos principų įgyvendinimui kaimiškose vietovėse labai svarbu išsiaiškinti įsijungimo į bendruomeninę veiklą veiksnius, dalyvavimo motyvus, įvairiais būdais skatinti bendruomeninių organizacijų plėtrą ir partnerystę. Priimtoje Bendruomenių socialinės plėtros 2011 – 2013 m. programoje numatyta gerinti sąlygas organizacijoms vykdyti socialinę politiką, skatinti glaudesnę savivaldos institucijų ir bendruomeninių organizacijų bendradarbiavimą, geros praktikos sklaidą (Bendruomenių socialinės plėtros..., 2011).

Savivaldybės bendruomenių plėtros vertinimui rekomenduojama nustatyti bendruomeniškumo indeksą, kuriuo apibūdinami svarbūs bendruomeniškumo formavimo veiksniai (Nefas, 2010). Juo galima matuoti ir darnaus vystymosi planavimo principų – aktyvaus dalyvavimo, partnerystės ir atsakomybės, skaidrumo, bendruomenės svarbos įgyvendinimą kaimiškose savivaldybėse, seniūnijose. Bendruomeniškumo indeksas įvertina savivaldybės taryboje, administracijoje su bendruomeniškumo plėtojimu susijusių klausimų svarstymo dažnumą; struktūras, kurių funkcijos susijusios su bendruomeniškumo formavimu (pvz., konsultaciniai pasitarimai, „apskritas stalas“, tarybos komitetas ar komisija); NVO, bendruomenių centrų savivaldybės skiriamus finansus bei jų gaunamas lėšas iš tarptautinių fondų, kt. šaltinių; savivaldybėje veikiančių organizacijų kiekį 1000 gyventojų, narių skaitlingumą; organizuojamų renginių vietos bendruomenei kiekį.

Nagrinęjant bendruomeninių organizacijų vaidmenį, paprastai, naudojamas socialinio kapitalo terminas, kuris suprantamas kaip bendruomenės ištekliai (ryšiai, santykiai, vertybės, organizacijos ir pan.), įtakojantys žmonių bendravimą ir susitelkimą (Bendruomeninių organizacijų ir..., 2011). Socialinis kapitalas yra viešoji gėrybė, visiems prieinamas, nesukuriamas individualiai, gausinamas ir efektyvinamas, intensyviai naudojant bendruomenės darnumo tikslams.

2011 m. fiksuota (pagal VMI ir VĮ „Registrų centras“ duomenis) per 1800 bendruomeninių organizacijų, registruota per 1000 religinių bendruomenių ir bendrijų statusą turinčių juridinių asmenų (Bendruomeninių organizacijų ir..., 2011). Šioje studijoje konstatuojama, jog kaimiškose vietovėse yra daugiausia bendruomeninių organizacijų. Jose dalyvauja didžiausias gyventojų skaičius. Vidutiniškai kaimiškose savivaldybėse vienoje organizacijoje yra 76 konkrečios gyvenamosios vietovės nariai (miestuose – 155 nariai). Bendruomeninių organizacijų tankis skirtingas ir pagal apskritis bei savivaldybes. Didžiausias bendruomeninės veiklos intensyvumas fiksuotas Panevėžio ir Alytaus

apskirtyse: daugumoje savivaldybių Dešimčiai tūkstančių gyventojų tenka per 13 organizacijų. Tauragės apskrities savivaldybėse bendruomeninių organizacijų skaičius kinta nuo 18 – Pagėgių savivaldybėje iki 37 – Šilalės rajone. Jurbarko rajone – 28, Tauragės rajone – 33.

Vertinant dešimčiai tūkstančių gyventojų tenkantį organizacijų kiekį, Pagėgių savivaldybė užima pirmą vietą Lietuvoje – 16,8. Organizacijų tankis miestuose yra žemiausias, nesiekia net 1. Spartus bendruomeninių organizacijų skaičiaus augimas kaimiškose savivaldybėse prasidėjo 2002 m.. Maksimalus augimas fiksuotas 2003-2006 m.. Šis procesą sąlygojo ES LEADER programos diegimas Lietuvoje. Dabartiniu metu NVO steigimasis lėtėja. Tai gali būti susiję su jau pakankamai susiformavusiu bendruomeninių organizacijų tinklu kaimiškose vietovėse. Nauja NVO steigimosi banga galėtų kilti, aktyvėjant visuomeniniams procesams miestuose (Bendruomeninių organizacijų ir..., 2011).

Gyventojų ištraukimas į veiklą priklauso nuo eilės objektyvių ir subjektyvių veiksnių (Matonytė, 2002). Nustatyta, kad svarbiausias dalyvavimo veikloje skatinimo aspektas yra būtinų viešųjų paslaugų poreikis, kai jų teikiama kokybė netenkina bendruomenės. Gyventojai aktyviai dalyvauja paslaugų kūrime ir teikime, kai suvokia, kad turi reikiamą kompetenciją paslaugų kokybei vertinti ir kai niekas kitas negali šios kokybės užtikrinti. Kitas dalyvavimą motyvuojantis veiksnys yra bendruomenės stabilumas arba sėslumas. Bendruomeninė veikla aktyvesnė tose teritorijose, kuriose mažesnė migracija, t. y., gyventojų ryšiai pakankami stabilūs (Bendruomeninių organizacijų ir..., 2011). Tai pagyvina ir naujai atvykusių narių įsijungimą į esamas vietos organizacijas.

Vieni svarbiausių piliečių dalyvavimo visuomeninėje veikloje veiksnių yra asmeniniai ir kolektyviniai motyvai. Gyventojų motyvaciją lemia asmeninių ir bendruomeninių motyvų kombinacija. Individą dalyvauti veikloje skatina ne tik asmeninė nauda, bet ir jo veiklos įvertinimas bendruomenėje, poreikis būti bendruomenės dalimi (Tijūnaitienė, 2009). Tačiau autorės tyrimai rodo, kad bendrų tikslų siekis nėra stipriai motyvuojantis faktorius.

Demografiniai, socialiniai aspektai taip pat lemia gyventojų dalyvavimo aktyvumą atokiose kaimiškose savivaldybėse, seniūnijose. Išsilavinimas, kompetencija – vienas svarbiausių dalyvavimo ir aktyvumo faktorių. Jei asmenų išsilavinimas ir turimos pajamos stipriai įtakoja jų dalyvavimą bendruomenės reikalų sprendime, gyventojų atstovavimą valdžios ar kitose institucijose, tai pomėgių, tautybės ar religinių įsitikinimų pagrindu įkurtos organizacijos yra daug mažiau priklausomos nuo minimų charakteristikų. Tyrimai rodo, kad atokiose kaimiškose vietovėse stebima tiesioginė koreliacija tarp bendruomenės aktyvumo ir vidurinės klasės išsivystymo lygio. (Bendruomeninių organizacijų ir..., 2011).

3. *Gero valdymo ir darnaus vystymosi principų sąsajos, stiprinant darnaus vystymosi institucinę dimensiją.* Domarkas ir kt. (2012), Čiegis ir kt., (2010b) pažymi, kad institucijų formalioju vaidmeniu (teisės aktais grindžiama veikla) DV procesuose susidomėta tik pastarąjį dešimtmetį. Valstybės valdymo ir administravimo organizacijos, veikiančios vietos, apskričių ir valstybės mastu, esmingai nustato DV politikos kryptis ir įgyvendina numatytas priemones. Tik valdžios institucijos numato, kiek ir kokių finansinių išteklių būtina skirti atskiroms valdymo sritims. Darnaus vystymosi politikoje būtina taikyti *subsidiarumo* principą – viską, ką gali išspręsti ar susitvarkyti pati bendruomenė (savivaldybė), ji turi turėti teises ir galimybes tai daryti. Tai galioja ir grandinėje „valstybė – savivaldybė – pilietis“: ką gali išspręsti pats pilietis, neturi imtis spręsti savivaldybė ar valstybė. Nacionaliniu lygmeniu efektyviai veikiantys sprendimai, gali visiškai netikti seniūnijų lygmeniui. Tačiau tam būtina sukurti tokią viešąją politiką ir priimti tokius viešojo administravimo sprendimus, kad darnaus vystymosi ekonominiai, aplinkosauginiai, socialiniai ir instituciniai komponentai galėtų efektyviai veikti ir sąveikauti (Domarkas ir kt., 2012).

Darnaus vystymosi strategijos efektyvesnis įgyvendinimas siejamas viešojo administravimo reformomis, ypač su moderniuoju viešuoju valdymu (Domarkas ir kt., 2012; Raipa ir kt., 2012). Naujajame viešajame valdyme organizacijos orientuojasi į piliečių tikslus ir rezultatus, remiasi efektyviai veikiančiais dalyvavimo ir atskaitomybės principais, tvirta teisine ir teismine sistema, priima kompetentingus, skaidrius sprendimus, į kurių rengimą įtraukia ir bendruomenės narius. Geras valdymas ir darnaus vystymosi strategija turi užtikrinti skirtingoms visuomenės grupėms priimtinius sprendimus.

Gero valdymo ir darnaus vystymosi principų sąsajos

Gero valdymo (naujojo viešojo valdymo) principai	DV planavimo principai	Nacionalinės DV strategijos principai
Dalyvavimas Organizuota pilietinė visuomenė; asociacijos ir asmenybės raiškos laisvė: <i>visi piliečiai turi turėti balsą priimant sprendimus, tiesiogiai arba per savo atstovus</i>	Dalyvavimas Pagrindinės bendruomenės grupės dalyvauja visuomeninėje veikloje	Dalyvavimas (partnerystė) Strategijos įgyvendinime lygiateisiais partneriais dalyvauja įvairios visuomenės socialinės grupės, tarpvalstybinės, valstybinės, savivaldos, privačios institucijos bei piliečiai
Skaidrumas Teisiškai pagrįstas sprendimų priėmimas ir jų vykdymas; laisvai prieinama informacija: <i>jos pateikiama pakankamai, kad būtų galima stebėti ir suprasti institucijų veiklą</i>	Skaidrumas Visa reikiama informacija lengvai pasiekama, visi sprendimai priimami ir vykdomi viešai	Skaidrumas Visa informacija visiems prieinama
Reagavimas, jautrus atsakas Visų interesų grupių aptarnavimas laiku: <i>institucijos turi siekti padėti visoms suinteresuotosioms šalims</i>	Vietinė svarba Bendruomenės veiksmai yra atitinkantys vietos poreikius, realūs ir įgyvendinami	Prieinamumas aplinkos apsaugos išlaidos neturi būti perkeliamos vien mokesčių mokėtojams, turi būti diegiamos pažangios, ekonomiškai ir ekologiškai veiksmingos technologijos; visos paslaugos turi būti nesunkiai prieinamos visiems gyventojams.
Orientacija į susitarimą Tinkamas įvairioms interesų grupėms susitarimas: <i>geras valdymas remiasi susitarimo siekiu ir įvairių interesų derinimu, siekiant geriausios politikos ar procedūrų</i>	Vietinė svarba Bendruomenės veiksmai yra atitinkantys vietos poreikius, realūs ir įgyvendinami	Subsidiarumas DV proceso valdymo sprendimai priimami tuo lygiu, kuriame jie veiksmingiausi
Teisingumas, nešališkumas Vienodos galimybės visiems individams, grupėms, kad būtų užtikrinta jų socialinė gerovė: <i>kiekvienam piliečiui sudaromos sąlygos pagerinti gyvenimo kokybę arba išlaikyti savo gerovę</i>	Lygybė, teisingumas Ekonominė veikla yra darni, ekologiškai pagrįsta, socialiai teisinga visoms visuomenės grupėms ir piliečiams	Vienodų sąlygų sudarymas Patenkinti dabarties kartų poreikius ir sudaryti galimybes ateities kartoms tenkinti savuosius Lygios galimybės Visų teritorijų visiems piliečiams ir jų palikuonims turi būti užtikrintos vienodos galimybės naudotis ekonominio ir socialinio vystymosi rezultatais, gyventi švarioje ir sveikoje aplinkoje;
Efektyvumas, veiksmingumas Racionalus turimų išteklių naudojimas: <i>siekiama poreikius tenkinančių rezultatų, geriausiai panaudojant turimus išteklius</i>	Ekologinis ribojimas Visose aplinką veikiančiose veiklose racionaliai naudojami gamtos išteklių	Ekologinis veiksmingumas Tam pačiam gaminių ir paslaugų kiekiui turi būti sunaudojama vis mažiau energijos ir gamtos išteklių – gauti daugiau, sunaudojant mažiau; platesnis antrinių žaliavų naudojimas

<p>Atskaitingumas Vieša atskaitomybė visuomenei, instituciniams dalininkams: <i>asmenys, priimančys sprendimus Vyriausybėje, privačiose ir nevyriausybinėse organizacijose, yra atskaitingi visuomenei ir suinteresuotoms šalims</i></p>	<p>Partnerystė ir atsakomybė Kolektyvinei atsakomybei steigiamos suinteresuotų grupių sąjungos; kiekviena grupė atskaitinga už savo priimtus sprendimus Skaidrumas Visa reikiama informacija lengvai pasiekama, visi sprendimai priimami ir vykdomi viešai</p>	<p>Atsakomybė Teršėjas moka</p>
---	--	--

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Domarku, Juknevičiene, Kareivaite (2012); Nacionaline darnaus vystymosi..., 2011; Šaparauskis (2004).

Tiek darnaus vystymosi procesai, tiek geras viešasis valdymas grindžiamas tais pačiais principais – dalyvavimo, skaidrumo, atsakingumo ir atskaitomybės, teisingumo nešališkumo, lygių galimybių (žr. 2 lentelę). Gero valdymo principą „reagavimas, jautrus atsakas, jautrumas“ atitinka darnaus vystymosi principai „vietinė svarba“, „prieinamumas“, pabrėžiantys visų visuomenės grupių poreikių ar interesų realumą, įgyvendinamumą, paslaugų prieinamumą. Naujojo viešojo valdymo siekis rasti susitarimą tarp įvairių bendruomenės grupių darniame vystymeši atspindimas vietos svarbos ir dalinai subsidiarumo principais – geriausia viešojo politika, tikslai, uždaviniai, priemonės, veiksmai turi būti priimami tame lygmenyje, kuriame jie yra veiksmingiausi ir efektyviausi. Pavyzdžiui, esminius sprendimus priima savivaldybė, seniūnija, bendruomenė. Efektyvumo principas gerame valdyme nusako poreikius tenkinančių rezultatų siekį, veiksmingiausiai panaudojant turimus išteklius. Jie atitinka darnaus vystymosi principus „ekologinis ribojimas“, „ekologinis veiksmingumas“, kurie pabrėžia racionalų arba vis mažesnę gamtos išteklių naudojimą produkcijos ar paslaugų vieneto gamybai, platesnę antrinių žaliavų panaudojimą.

4. *Teritorijos darnumo vertinimas.* Bet kokios veiklos vertinimui būtini suprantami, išmatuojami (skaičiais, procentais, koeficientais) rodikliai, kurių duomenys oficialiai skelbiami ir lengvai prieinami (Bivainis, Tamošiūnas, 2007). Optimalūs darnumo indeksai nusako procesų esminius veiksnius, rodo moksliskai patikimą jų palaikymo ar gerinimo tendencijas. Tačiau indikatoriai neturi apimti visų darnumo pusių, nes, priešingu atveju, jie dažnai tampa subjektyvūs, netenka realios reikšmės (Šimanskienė, Čiegis, Ramanauskienė, 2011). Lietuvos nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo stebėsenai naudojami 84 rodikliai, sugrupuoti į 4 sritis: 1) aplinkos būklė nusako 17 rodiklių; 2) ekonomikos vystymąsi – 31; 3) socialinę sritį – 27; 4) teritorijų vystymąsi – 9. Šis grupavimas yra sąlyginis, nes kai kurie rodikliai yra tarpsektoriniai; atskirai pateikiami teritorijų vystymosi rodikliai, apibūdinantys padėtį apskrityse, savivaldybėse, smulkesniuose teritorijos vienetuose; pirmų trijų sričių rodikliai teikiami tik valstybės lygmeniu (Nacionalinė darnaus vystymosi..., 2011).

3 lentelė

Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo stebėsenos teritorijų vystymosi rodikliai

Eil. nr.	Teritorijų vystymosi rodikliai	Rodiklių raiškos lygmuo	Atsakinga institucija
1.	Regiono BVP vienam gyventojui, ir santykis su šalies vidurkiu, proc.	Apskričių	Statistikos departamentas
2.	Materialinės investicijos vienam gyventojui, mln. litų, ir santykis su šalies vidurkiu, proc.	Apskričių, savivaldybių	Statistikos departamentas
3.	Gyventojų, kuriems regiono teritorijoje centralizuotai tiekiamas geriamasis vanduo, skaičius, proc., palyginti su bendru gyventojų skaičiumi pagal deklaruojamą gyvenamąją vietą	Miestų, miestelių	Aplinkos apsaugos agentūra
4.	Gyventojų, kurie regiono teritorijoje prijungti prie centralizuoto nuotekų tinklo, skaičius, proc., palyginti su bendru gyventojų skaičiumi pagal deklaruojamą gyvenamąją vietą	Miestų, miestelių	Aplinkos apsaugos agentūra
5.	Regiono teritorijoje centralizuotai patiekto geriamojo vandens kiekis, vidutiniškai kub. metrais vienam gyventojui per parą	Miestų, miestelių	Aplinkos apsaugos agentūra

6.	15–64 metų gyventojų užimtumo lygis, proc., ir santykis su šalies vidurkiu	Apskričių	Statistikos departamentas
7.	Nedarbo lygis, proc., ir santykis su šalies vidurkiu	Apskričių	Statistikos departamentas
8.	Regiono teršalų emisija į orą, tonomis 1 kv. km, ir santykis su šalies vidurkiu	Apskričių	Aplinkos apsaugos agentūra
9.	Regiono miškingumas, proc.	Apskričių, savivaldybių	Valstybinė miškotvarkos tarnyba

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Nacionaline darnaus vystymosi strategija, 2011.

Darnumo problemos turi būti analizuojamos ir sprendžiamos tame lygmenyje, kuriame jos susidaro ir pasireiškia. Atokiose savivaldybėse ir jų seniūnijose darnaus vystymosi veiksniai gali visiškai skirtis nuo valstybės mastu deklaruojamų socialinių, ekonominių, aplinkosauginių rodiklių. Visuotinai priimtini tokie darnaus vystymosi rodikliai, kaip BVP vienam gyventojui, bendras nedarbo lygis, teršalų emisija ir kt., nenusako kaimiškos vietovės darnumo. Beleišytė (2012) pažymi, kad analizuojant kaimiškos teritorijos gyventojų gerovę darnaus vystymosi kontekste, turi būti akcentuojami savivaldybių politikos sąlygojami socialiniai iššūkiai, vietos verslo veikla, kraštovaizdžio apsauga, vietovės tapatumo išsaugojimo kultūriniai aspektai. Tačiau tokių tyrimų maža. Dažniausiai darnaus vystymosi procesai nagrinėjami globaliu, nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu. Darnaus vystymosi komponentų, vertinamų sričių, tyrimo analizės metodų įvairovė apibrėžia pačios DV koncepcijos ir jos taikymų įvertinimo kompleksinę prigimtį. Todėl tyrimo iššūkiu yra neaiškus kriterijų pasirinkimas ir jų įtakos galutiniams rezultatams vertinimas (Šimanskienė, Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Norint įvertinti realią darnaus vystymosi situaciją, siūloma taikyti integruotą darnaus vystymosi indeksą, apimančią ekonominius, aplinkosauginius ir socialinius veiksnius (Čiegis, Ramanauskienė, Šimanskienė, 2010a; Čiegis, Ramanauskienė, 2011; Šimanskienė, Čiegis, Ramanauskienė, 2011). Tokios metodikos privalumas – lankstumas, nes ją galima taikyti bet kuriam laikotarpiui, įvairiais pjūviais, pasirenkant norimus darnumo rodiklius, jų kieki. Visuomet galima pakoreguoti naudojamų indikatorių skaičių. Dažniausiai darnios veiklos vertinimui naudojami 3 lygiaverčių sričių rodikliai. Pastaruoju metu didelis dėmesys skiriamas ir ketvirtai DV dimensijai – institucinei, užtikrinančiai reikiamų teisės aktų leidybą ir jų įgyvendinimą, suteikiančiai lygias socialinių, ekonominių, aplinkosauginių išteklių naudojimo galimybes. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje išskirta dar viena dimensija – teritorijų vystymasis. Kiekviena dimensija apibūdinama indeksu, susidedančiu iš eilės rodiklių. Pagal darnaus vystymosi koncepciją visos veiklos sritys ir jas išreiškiantys indeksai (jų svoriai) yra lygiaverčiai: visų indeksų suma nusako integruotą darnaus vystymosi indeksą. Autoriai pabrėžia, kad dėl duomenų stokos savivaldybių ar seniūnijų lygmenyje sunku apskaičiuoti kiekvieno rodiklio svertinį indeksą, todėl pasirinktas lygių bazinių svorių indekso metodas. Juo bazinių metų indeksas lygiomis dalimis paskirstytas kiekvienam iš 3 sričių (autoriai analizuoja ekonominių, aplinkosauginių, socialinių aspektus), kuriuose vėl vienodu svoriu įvertinti rodikliai. Svarbu kiekvienoje srityje pasirinkti vienodą rodiklių skaičių (Šimanskienė, Čiegis, Ramanauskienė, 2011).

Krankalis, Ruibytė, Šakytė (2012) pateikia Rietavo savivaldybės darnaus vystymosi vertinimą, naudodami aukščiau minėtą metodiką. Teritorijos darnumo vertinimui pasirinkti rodikliai:

- 1) ekonominio vystymosi – tiesioginės užsienio investicijos 1 gyventojui, Lt; Ekologinių ūkių plotas, lyginant su bendru naudmenų plotu (proc.); senesnių nei 10 m. lengvųjų automobilių 1000 gyventojų skaičius;
- 2) Socialinio vystymosi – nedarbo lygis (proc.); nusikaltimų skaičius 100 000 gyventojų (proc.); gyventojų mirtingumas 100 000 gyventojų (proc.);
- 3) Aplinkos būklės – teršalų kiekis į aplinkos orą, tūkst. t; miško žemės plotas, lyginant su visu teritorijos plotu; užteršto ir nepakankamai išvalyto vandens nuotekų, išleistų į paviršinius vandenis, kiekis tūkst. m³.

Galimos ir kitokios šių sričių rodiklių kombinacijos.

5. Darnios bendruomenės strategijos formavimas. Įsigalint kaimo plėtros koncepcijos teritoriniam požiūriui, į pirmą vietą iškyla partnerystės principas. Viešųjų institucijų veikla darniau apima vietos bendruomenės, verslininkų ir valdžios atstovų bendrą veiklą, priimant esminius bendruomenės gyvenimo sprendimus, įvertinant įvairių grupių poreikius, prioritetus. Tradicinis sprendimų priėmimo kelias „iš viršaus į apačią“ neužtikrina adekvačių rezultatų, atsakant į sudėtingus kaimiškų vietovių socioekonominius iššūkius. Nuo 2004 m. Lietuvoje pradėti įgyvendinti ES specialūs kaimo plėtros priemonių instrumentai „LEADER+“ (2004 – 2006 m.) bei „LEADER metodas“ (2007 – 2013 m.). Jų priemonės yra vietos plėtros strategijų rengimas ir įgyvendinimas, vietos bendruomenės projektų administravimas, tarptertorinis ir tarptautinis bendradarbiavimas. Šių projektų įgyvendinimo eigoje bendruomenės įgyja kokybiškai naujas kompetencijas, reikalingas inovaciniams sprendimams, strateginiams proveržiams (Atkočiūnienė, Vaišnoraitė, 2012). Bendruomenių darnių tikslų suvokimas ir siekiai turi reikštis visuose veiksmuose, nes tik tuomet darnios ekologinės, ekonominės ir socialinės inovacijos tampa kultūros dalimi (žr. 4 lent.).

Bendruomenės darnos veiksniai

Darnos veiksniai	Veiksnių turinys
Darnus vadovavimas ir lyderystė:	Teritorinio konkurencingumo požiūris į ilgalaikės pridėtinės vertės kūrimą; įvairių sektorių partnerystė, į vertybes orientuota lyderystė, kai aiškiai suprantama, kas ir kaip kuria vertę (ne tik pelną)
Darni kultūra	Į aplinką orientuota organizacija, aiškiai suvokianti savo svorį, įtaką visuomenei; atvirumas, kūrybiškumas
Darnus intelektinis kapitalas	Bendruomenės narių intelektualių, emocinių savybių ugdymas, aukšta moralė, gerovės ir bendrumo suvokimas, mažesnis gamtinių išteklių naudojimas
Darnūs procesai	Praktikų grupelės ir bendradarbiavimo tinklai visoje vertės kūrimo grandinėje; veiklos procesai orientuoti į ilgalaikės vertės naudojimą, nenusižengiant organizacijos vertybėms; darnos matavimas visoje vertės kūrimo grandinėje.
Darnios technologijos	Sprendimų priėmimo pagrindas – nuolatinis mokymasis bei žmonių, planetos ir pelno harmonijos suvokimas; kokybės vadyba ir matavimai atliekami, naudojant šiuolaikines technologijas, pvz., kaip partnerių bendravimas/bendradarbiavimas, leidžiantis dirbti „iš bet kurios vietos bet kuriuo metu“.
Darni infrastruktūra:	Energijai taupūs pastatai ir juose sukurta natūrali aplinka, investicijos į efektyvesnes ir darnesnes technologijas ir infrastruktūrą.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Čiegiu ir kt. (2010b), Atkočiūniene (2011).

Didėjanti kaimiškųjų bendruomenių kompetencija suteikia joms naujų galimybių aktyviai dalyvauti regionų, rajonų, seniūnijų strateginio planavimo procesuose. Arimavičiūtė (2011) pavyzdžiu pateikia Oksfordo bendruomenės vietinės partnerystės pagrindu parengtą bendruomenės strategiją. Ją rengė miesto valdžios, įvairių interesų grupių atstovai, gerbiami visuomenės veikėjai. Oksfordo bendruomenės darnaus vystymosi strategija yra rekomendacinio pobūdžio, nėra privaloma. Joje pateikiami bendri siekiai, konkretūs tikslai ir gana abstrakčios įgyvendinimo priemonės. Strategijoje formuluojama Oksfordo miesto vizija ir 5 probleminės sritys (būstas; sveikata ir socialinė įtrauktis; klimato kaita; viešosios erdvės; saugumas) (Oxford's Sustainable Community, 2007).

Labai artima darnios bendruomenės strategijai formavimo aspektu ir dalinai turiniu yra Ukmergės rajono 11 kaimiškų seniūnijų, jų bendruomenių, kitų organizacijų darnios plėtros galimybių studija (Ukmergės rajono kaimiškų..., 2012). Jos tikslas – efektyviau pasinaudoti Leader programos galimybėmis. Vienas pagrindinių rezultatų – skirtingų kaimo plėtros dalyvių bendruomeniškumo skatinimas bei partnerystė – dokumentą rengė savivaldybės, kultūros, švietimo, kaimo bendruomenės, verslo, jaunimo atstovai.

Kaimiškos vietovės darnaus vystymosi situacijos vertinimo aspektai

Eil. nr.	Vietovės situacijos analizės kategorijos	Darnaus vystymosi veiksniai
1.	Bendra geografinė, demografinė, socialinė situacija	1. Geografinė padėtis, didesnės gyvenvietės, gamtiniai ištekliai; 2. Gyventojų skaičius, pokyčiai, tankumas, gyventojų amžius; 3. Gyventojų užimtumas, socialinė padėtis.
2.	Ekonominė situacija	1. Žemės ūkis; 2. Verslas ir pramonė.
3.	Infrastruktūra	1. Keliai ir susisiekimas; 2. Gyvenviečių apšvietimas; 3. Vandens tiekimas, nuotekų valymas; 4. Atliekų tvarkymas; 5. Bendruomeninės paskirties pastatai ir jų būklė.
4.	Viešosios paslaugos ir nevyriausybinių sektoriaus veikla	1. Socialinės paslaugos; 2. Administracinės paslaugos; 3. Švietimo paslaugos; 4. Medicininės paslaugos; 5. Kultūrinės ir laisvalaikio paslaugos; 6. Nevyriausybinių organizacijų veikla.

5.	Vietovės išskirtinumas – istorija, paveldas, kultūra	1. Krašto istorija; 2. Lankytinos vietos; 3. Žymūs žmonės.
6.	Vietovės gyventojų poreikių analizė	

Sudaryta autorių pagal Ukmergės rajono kaimiškų..., 2012.

Įvertinus galimus vietovės darnaus vystymosi aspektus (žr. 5 lent.), parengtas teritorijos darnos veiksmų planas (viešosios infrastruktūros, erdvių tvarkymas; viešųjų paslaugų plėtra; veiklų plėtotė ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas).

Išvados

1. ES darnaus vystymosi strategijoje konstatuojama, jog ekonominio – socialinio regionų vystymosi netolygumai, didėjantys gyventojų gyvenimo kokybės skirtumai yra vieni didžiausių darnaus vystymosi kliūčių. Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį dar labiau išryškėjo socioekonominiai skirtumai tarp centrinių ir atokių kaimiškųjų regionų.

2. Naujoji ES kaimo vietovių vystymosi koncepcija grindžiama darnaus regionų vystymosi ir sanglaudos siekiu. Kiekviena kaimo teritorija turi išnaudoti visas savo originalaus identiteto (tapatumo) galimybes jos darniam vystymuisi: puoselėti kraštovaizdį, kultūrinį paveldą, kurti įvairias ne žemės ūkio srities konkurencingas ekonomines veiklas, didinti bendruomenės socialinį kapitalą, tapti šiuolaikinės produkcijos centrais. Pagrindiniu šios koncepcijos veiksmu yra perėjimas nuo šakinio arba sektorinio prie teritorinio, dar vadinamo „orientuoto į vietovę“ (angl. – place – based) požiūrio.

3. Darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo veiksniai formuoja Darnios bendruomenės strategijos parengimo kaimiškose vietovėse galimybes, kurių pagrindas yra kaimo plėtros teritorinio požiūrio koncepcija:

3.1. Neurbanizuotų ir pusiau urbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema suteikia kaimiškoms vietovėms naujas strateginio planavimo, bendruomeniškumo, pilietiškumo ugdymo formas, rekomenduoja naujas plėtros kryptis;

3.2. Remiantis atokių savivaldybių atskirų teritorijų darniu vertinimu, galima teigti, kad kaimo vietovių raidą, konkurencingumą, plėtros tikslus, uždavinius, veiksmus, investicijas lems tai, kokią gyvenamąją vietovę – vienkiemį, gyvenvietę ar miestelį pasirinks esami ir būsiami kaimo gyventojai;

3.3. Darnaus darbo vietų vystymosi kaimiškuose regionuose procesuose lygiaverčiu prioritetu, kartu su ekonomine veikla, yra teritorijų vystymasis – į užsiėmimo susiorganizavimą nukreipta socialinė veikla, apimanti ir vietos savivaldos stiprinimą (pvz., bendruomenės išipareigojimai, atsakomybė už gyvenamosios vietovės kokybę);

3.4. Bendruomenių institucinė plėtra, kuri yra gyventojų aktyvaus dalyvavimo, partnerystės ir atsakomybės principų įgyvendinimo kaimiškose vietovėse vienas esminių faktorių. Savivaldybės bendruomenių plėtros vertinimui rekomenduojama nustatyti bendruomeniškumo indeksą, kuriuo apibrėžiami svarbūs bendruomeniškumo formavimo veiksniai;

3.5. Sukurta ir sėkmingai naudojama teritorijos darnaus vystymosi vertinimo metodika, skaičiuojant atskirų vystymosi sričių integruoto darnaus vystymosi indeksus;

3.6. JT darnaus vystymosi konferencijos Rio+20 nutarimai, aktyvėjantis gero valdymo principų viešajame administravime taikymas, didina viešųjų institucijų atsakomybę, gerina veiklos kokybę ir, svarbiausia, stiprina darnaus vystymosi institucinę dimensiją.

4. Darnios bendruomenės strategija, formuojama remiantis partnerystės, dalyvavimo ir „iš apačios į viršų“ principais, užsienio šalių pavyzdžiais, galėtų būti kaimiškųjų savivaldybių viena iš strateginio planavimo sistemos dalių.

Literatūra

1. Aleksandravičius, A., Žukovskis, J. (2011). Kaimo bendruomenių raida ir jų veiklos tikslai: siekiant darnumo visuomenėje. Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida. Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development. Nr. 1(25).
2. Arimavičiūtė, M. (2011). Strateginio planavimo tobulinimas kaimiškose savivaldybėse, remiantis užsienio šalių patirtimi. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 4 (24).
3. Ateitis, kurios norime (2012). RIO+20 Jungtinių tautų darnaus vystymosi konferencija. Rio de Žaneiras, Brazilija. Prieiga per internetą: <www.am.lt/VI/files/0.406540001349767147.doc.
4. Atkočiūnienė, V., Vaišnoraitė, R. (2012). Kaimiškųjų vietovių vystymo strateginio proveržio sąlygos: dargužių kaimo atvejais. Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis. Straipsnių rinkinys, 5-oji mokslinė – praktinė konferencija. Akademija.
5. Atkočiūnienė, Z., O. (2011). Žinių vadybos įtaka darnaus vystymosi reikšmėms įgyvendinti organizacijoje. Informaciniai mokslai, 58.
6. Baležentis, A. (2011). Kaimo vietovių raida ir modeliai: darnaus vystymosi požiūris. Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių

- raida. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*. Nr. 2(26).
7. Beleišytė, A. (2012). Darnaus vystymosi vertinimas seniūnijos lygmenyje. Studentų mokslinė konferencija „Jaunasis mokslininkas“, ASU.
 8. Bendruomeninių organizacijų ir bendruomenių centrų veiklos ir galimybių plėtojimo tyrimas. (2011). Studija. Prieiga per internetą: <www.balsiai.eu/upl/files/Bendruomeniniu_organizaciju_tyrimas.pdf>.
 9. Bileišis, M. (2009). Institutional Obstacles for the Implementation of Sustainable Development Policy (A Case Study of Lithuania). *Viešoji politika ir administravimas*, 28.
 10. Bivainis, E., Tamošiūnas, T. (2007). Darnaus regionų vystymasis: teorinis diskursas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 1(8).
 11. Cork Declaration: A Living Countryside. (1996). European Conference on Rural Development, Cork, Ireland.
 12. Čiegis, R. (2004). *Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas*. Kaunas: VDU leidykla.
 13. Čiegis, R., Zeleniūtė, R. (2008). *Ekonomikos plėtra darnaus vystymosi aspektu. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2 (1).
 14. Čiegis, R., Ramanauskienė, J., Šimanskienė, L. (2010a). Lietuvos regionų darnaus vystymosi vertinimas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
 15. Čiegis, R., Tamošiūnas T., Ramanauskienė, J., Navickas K. (2010b). Darnaus industrinių zonų vystymosi vertinimas. Šiauliai: VšĮ Šiaulių Universiteto leidykla.
 16. Čiegis, R., Ramanauskienė, J. (2011). Integruotas darnaus vystymosi vertinimas. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2011. Nr. 2 (26). Research papers.
 17. Domarkas, V., Juknevičienė, V., Kareivaitė, R. (2012). Institucinės dimensijos vaidmuo darnaus vystymosi koncepcijoje. *Viešoji politika ir administravimas*, t.11, Nr. 3.
 18. Dužinskas, R. (Red.). (2006). *Žemės ūkio politikos raida. Lietuvos ūkio transformacija 1990–2005 m. Ekonominės ir socialinės politikos studijos. Mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: VPU.
 19. Hasna, A. M. (2007). Dimensions of Sustainability. *Journal of Engineering for Sustainable Development*. No. 2(1).
 20. Jasaitis, J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiskumo problema. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (6).
 21. Jasaitis, J. (2008a). Šiuolaikinio lietuviškojo kaimo vizijos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (11).
 22. Jasaitis, J. (2008b). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(11).
 23. Jasaitis, J. (2010). Antropologiniai atokesnių ir neurbanizuotų vietovių raidos strateginio valdymo aspektai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (19) I.
 24. Jasaitis, J. (2012). Kaimiškojo rajono konkurencingumo didinimo paieškos, taikant mikroregionalizacijos idėją. Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis. Straipsnių rinkinys, 5-oji mokslinė – praktinė konferencija. Akademija.
 25. Juknys, R. (2007). Darnaus vystymasis Lietuvoje: dabartis ir perspektyvos [interaktyvus]. Kaunas: VDU Prieiga per internetą: <<http://www.achemosgrupe.lt/media/pdf/2-R-Juknys.pdf>>.
 26. Krankalis, R., Ruibytė, J., Šakyatė, A. (2012). Darnaus vystymosi vertinimas kaimiškajame rajone: Rietavo savivaldybės atvejis. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 2(4), 56-63.
 27. LR Vietos savivaldos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 113-4290.
 28. Matonytė, I. (2002). Žmogaus socialinė raida ir pilietinė visuomenė. *Viešosios politikos studijos*, 1(2).
 29. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija (2011). Vilnius: Leidykla „Lututė“.
 30. Naruševičius, V., Lazdinis, I. (2011). Darnaus vystymosi politika ir valdymas. *Vadovėlis*. Vilnius: MRU Leidybos centras.
 31. Nefas, S. (2010). Savivaldybių bendruomeniškumo indeksas. *Vietos savivalda ir bendruomenės Lietuvoje. Konferencija: [elektroninis išteklius]*, Vilnius.
 32. Oxford's Sustainable Community Strategy 2008-2012. Prieiga per internetą: <<http://www.oxfordpartnership.org.uk/sustainable.asp>>.
 33. Philip, R., Berke, C., Marija, M. C. (2010). Are we planning for sustainable development? Prieiga per internetą: <<http://www.planning.org/audioconference/LEEDN/pdf/JAPA0100.pdf>>.
 34. Pilipavičius, V. (2012). Darnaus darbo vietų vystymo kaimiškuose regionuose teorinės prielaidos. *Žemės ūkio mokslai*, t. 19, Nr. 3.
 35. Raipa, A. (Ats. red.). (2012). *Modernus viešasis valdymas. Kolektyvinė monografija*. Kaunas: Vitae Litera.
 36. Ratkevičienė, V., Bagdanavičius, J. (2009). Ūkininkų situacija: Tauragės ir Plungės rajonų atvejų analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (16) .
 37. Skydan, O. (2008). Sustainable Rural Development as a Priority of Agrarian Policy. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*. No. 15(4).
 38. Šaparauskas, J. (2004). Darnaus miesto vystymo(-si) daugiatiakslė selektonovacija (Daktaro disertacija, Vilniaus Gedimino Technikos universitetas).
 39. Šimanskienė, L., Čiegis, R., Ramanauskienė, J. (2011). Klaipėdos apskrities darnaus vystymosi vertinimas. *Tiltai: socialiniai mokslai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. 01 (54).
 40. Tijūnaitienė, R. (2009). Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijose motyvacijos raiška ir plėtojimas (Daktaro disertacija, Kauno Technologijos universitetas).
 41. Ukmergės rajono kaimiškų seniūnijų vietos plėtros galimybių studija, (2012). Prieiga per internetą: <<http://www>>.

ukmergesvvg.lt/index.php?id=352>.

42. Vidickienė, D. (2007). Žemės ūkio vaidmuo dvidešimt pirmojo amžiaus kaimo politikoje. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, 56-63.
43. Vidickienė, D. (2010). Perėjimo prie naujosios kaimo politikos paradigmos kliūtys Lietuvoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3(19), 137-146.
44. Žukovskis, J. (2009). Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*. Nr. 19(4).
45. XXI a. darbotvarkė. Jungtinių tautų Rio veiksmų programa (2000). (Sud. AM). Kaunas: AB „Spindulys“.

Krankalis, R., Anzelytė, R.

Implementation of Sustainable Development Strategies in Rural Municipalities

Summary

The article analyses sustainable development aspects in rural areas; it also deals with aspects of the conception of territorial development of the rural expansion that has been becoming the axis for the sustainable development; institutional development of communities; links between principles of good management and sustainable development with the fortification of the institutional dimension; sustainable development of the territory with assessment of integrated indexes of environmental protection, economic and social development. Factors of implementing provisions of the sustainable development, forming possibilities for the preparation of the Sustainable Community Strategy in rural areas were separated.

1. EU Sustainable Development Strategy states that unevenness of economic – social development of regions as well as increasing differences of the life quality of citizens is one of the greatest obstacles for the sustainable development. Socio-economic differences between central and distant rural areas have become more visible during the last decade in Lithuania.

2. New EU conception for the development of rural areas is based on the aim of the sustainable development and cohesion of regions. Each rural area is to use all possibilities of the own original identity for its sustainable development: to cherish the landscape, cultural heritage, to develop various competitive economic non-agricultural activities, to increase the social capital of the community, to become centres of the contemporary production. The main factor of this conception is the transition from the branch or sectorial to territorial, so called – “the place-oriented” approach.

3. Factors for the implementation of provisions of the sustainable development were separated, forming possibilities of preparing the Sustainable Community Strategy in rural areas, the base of which is the territorial approach conception of the rural development:

3.1. The system of contemporary functions of non-urbanised and half-urbanised areas has been prepared the implementation of which offers the rural areas new forms of the strategic planning, communal features, civics as well as recommends new trends for the development;

3.2. The sustainable assessment of separate territories of distant municipalities was offered: development of rural areas, competitiveness, aims, tasks, actions and investments of the development are to be determined by the fact what place of residence – grange, settlement, town – is to be selected by existing and future residents of the rural area.

3.3. The model of the sustainable development of workplaces in rural regions has been prepared with the equivalent priority next to the economic activity identified as the development of territories – social activity directed towards the organisation of the occupation, covering the enhancement of the local autonomy (e.g. obligations of the community, responsibility for the quality of the area of residence);

3.4. Institutional development of communities that is one of the main factors for the implementation of principles of the active participation of citizens, partnership and responsibility in rural areas. Community index is recommended to be applied for the assessment of the development of municipality communities; it would determine important factors for the formation of community;

3.5. Methodology for the assessment of sustainable development of the territory has been developed and successfully applied with calculation of integrated sustainable development indexes of separate development spheres;

3.6. Rio+20 decisions of UN Sustainable Development Conference, more active application of good management principles within the public administration increase responsibility of public institutions, improve the quality of activity and, the most important, strengthen the institutional dimension of the sustainable development.

4. The Sustainable Development Strategy, formed on the base of principles of the partnership, participation and “from bottom to top”, as well as examples of foreign countries could be one of parts of the strategic planning system in rural municipalities.

Keywords: sustainable development, good management, rural municipality, sustainable development strategy, sustainability.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2013 m. spalio mėn.; priimtas 2013 m. lapkričio mėn.

The article has been reviewed.

Received in October 2013, accepted in November 2013.